

Arheološki institut

ARHEOLOGIJA U SRBIJI
projekti Arheološkog instituta u 2016. godini

Urednici

Ivan Bugarski
Nadežda Gavrilović Vitas
Vojislav Filipović

Beograd 2018

Izdavač

Arheološki institut
Beograd, Kneza Mihaila 35/IV
11000 Beograd, Srbija
e-mail: institut@ai.ac.rs
www.ai.ac.rs
Tel. +381 11 2637191

Za izdavača

Miomir Korać

Urednici

Ivan Bugarski
Nadežda Gavrilović Vitas
Vojislav Filipović

Priprema

Arheološki institut

Elektronsko izdanje

ISBN 978-86-6439-014-9

SADRŽAJ

Redakcija, Uvod	5
Dragana Antonović, Selena Vitezović, Vidan Dimić, Momir Vukadinović, Prljuša, Mali Šturac, istraživanje 2016. godine	13
Aleksandar Bulatović, Arthur H. Bankoff, Rada Gligorić, Wayne Powell, Vojislav Filipović, Andrea Mason, Ognjen Mladenović, Lokalizet Tumuli kod mosta na Krivajici: preliminarni rezultati istraživanja 2016. godine	23
Ivan Vranić, Arheološka istraživanja lokaliteta Kale u Krševici 2016. godine	29
Ilija Danković, Bebina Milovanović, Ilija Mikić, Zaštitna arheološka iskopavanja na lokalitetu Pirivoj (Viminacijum) 2016. godine	35
Bebina Milovanović, Ivana Kosanović, Nemanja Mrđić, Arheološka istraživanja na lokalitetu Rit (Viminacijum) u 2016. godini	43
Ivan Bogdanović, Ljubomir Jevtović, Arheološka istraživanja viminacijumskog amfiteatra u 2016. godini	55
Snežana Nikolić, Goran Stojić, Milica Marjanović, Arheološka istraživanja prostora zapadno od viminacijumskog amfiteatra u 2016. godini	61
Snežana Nikolić, Goran Stojić, Milica Marjanović, Istraživanja na lokalitetu Čair – castrum (Viminacijum) 2016. godine	69
Saša Redžić, Mladen Jovičić, Nemanja Mrđić, Dragana Rogić, Zaštitna arheološka istraživanja na lokalitetu Pećine (Viminacijum) 2016. godine	79
Sofija Petković, Gordan Janjić, Marija Jović, Igor Bjelić, Vrelo – Šarkamen, arheološka istraživanja, prezentacija i promocija 2016. godine	91
Vujadin Ivanišević, Bernard Bavant, Ivan Bugarski, Caričin grad – arheološka istraživanja u 2016. godini	99

Ivan Bugarski, Markus Dotterweich, Vujadin Ivanišević, Alexander Maass, Constanze Röhl, Rainer Schreg, Aleksandar Stamenković, Ünsal Yalçın, Rekognosciranje šire okoline Caričinog grada u 2016. godini	107
Vojislav Filipović, Miloš Stamenković, Beleška o arheološkom nadzoru na autoputu E-75 tokom 2015. i 2016. godine	117
Josip Šarić, Značaj proučavanja sirovina za izradu artefakata od okresanog kamena: primeri iz prakse	123
Angelina Raičković Savić, Ana Bogdanović, Preliminarna analiza keramičkog materijala sa prostora viminacijumskog amfiteatra – objekti 3 i 4	129
Radmila Zotović, Rimski votivni spomenici na teritoriji centralne Srbije	137
Nemanja Marković, Arheozoologija istorijskih perioda: razvoj discipline u Arheološkom institutu	141
Nataša Miladinović-Radmilović, Dragana Vulović, Ksenija Đukić, Sirmijum – Rezultati antropološkog projekta u 2016. godini	149
Milica Tapavički-Ilić, Jelena Anđelković Grašar, COST - akcija, projekat ARKWORK	155

Bebina Milovanović, Arheološki institut Beograd
 Ivana Kosanović, Arheološki institut Beograd
 Nemanja Mrđić, Arheološki institut Beograd

ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA NA LOKALITETU RIT (VIMINACIJUM) U 2016. GODINI¹

Severoistočno od gradskog jezgra Viminacijuma, na lokaciji Rit, tokom višegodišnjih zaštitnih arheoloških istraživanja otkriveno je više objekata privatnog karaktera – vila rustika, delovi antičke nekropole (Mikić *et al.* 2006; Redžić *et al.* 2012; Redžić *et al.* 2017; Danković, Petaković 2014; Milovanović *et al.* 2017), ali i ostaci praistorijskih i srednjovekovnih naseobina. To područje je često bilo plavljeno izlivanjem reke Mlave i rukavca Dunava, Dunavca. Samu udolinu je presecala manja reka Klepečka koja je danas presušila i čiji se tok može pratiti samo u konfiguraciji terena. Blizina rečnih tokova je bila od presudnog značaja za podizanje prvih, bronzanodopskih naseobina, pre svega uz Klepečku reku, a zatim antičkih i srednjovekovnih objekata i staništa. Za

sada skromni nalazi praistorijskih i srednjovekovnih kultura se sporadično prate na obalama Klepečke reke, na uzvišenjima koja su odolevala poplavama. Međutim, u vreme antičkog Viminacijuma, u Ritu je bio uspostavljen organizovani sistem za odvodnjavanje koga su činili brojni kanali-rovovi. Tokom prva dva veka naše ere na ovom području se prostirala jedna od starijih vimi-



Slika 1 – Grob inhumiranog, slobodno ukopanog pokojnika iz 2. veka (G-69)

nacijumskih nekropola, na kojoj je vršeno biritualno saranjivanje, da bi u 3. veku, u doba najvećeg procvata Viminacijuma, otpočela i izgradnja privatnih stambenih objekata – vila oko kojih su grupisani grobovi od opeka, kao i sarkofazi od kamena i olova.

¹ Članak predstavlja rezultat rada projekta IRS - Viminacijum, rimski grad i legijski vojni logor - istraživanje materijalne i duhovne kulture, stanovništva, primenom najsavremenijih tehnologija daljinske detekcije, geofizike, GIS-a, digitalizacije i 3D vizualizacije (II147018) Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

Antička nekropola

Zaštitna arheološka istraživanja na lokalitetu Rit nastavljena u 2016. godini radi daljeg praćenja antičke nekropole koja je delom istražena 2015. godine (Milovanović *et al.* 2017: 71–76).² Tokom kampanje istraženo je ukupno 36 grobova iz antičkog perioda – 17 inhumacija i 19 kremacija. Grobovi su u jednom delu bili praćeni u kontinuitetu, dok je na pojedinim mestima nekropola bila ispresecana drenažnim rovovima koji su sakupljali vodu sa plavnog terena. Većina grobova je bila opljačkana i devastirana tokom kasnoantičkog perioda. Među inhumiranim grobovima preovlađuju slobodno ukopani pokojnici položeni na leđa. Ostaci gvozdениh klinova pored skeleta su jedina svedočanstva o postojanju drvenog kovčega. Takav je slučaj sa grobom G-69 (sl. 1) u kome je bio pohranjen pokojnik mlađeg uzrasta. Na osnovu klinova nađenih uz skelet, dimenzije drvenog kovčega bile su 1,75 m x 0,60 m, a dužina skeleta položenog na leđa je iznosila 1,26 m *in situ*. Ispod donje vilice je nađen bronzani novac carice Lucile iz druge polovine 2. veka, a kod stopala fragmentovani keramički pehar.

U retkim slučajevima grobovi slobodno ukopanih pokojnika imali su pokrivač od opeka, odnosno tegula. Pokrivač groba G-62 (sl. 2a) je većim delom bio devastiran – sačuvana je jedna cela i druga fragmentovana tegula. Ispod tegula su nađena tri pritesana komada škriļjca. Dimen-



Slika 2a – Grob inhumiranog pokojnika sa devastiranim pokrivačem od tegula (G-62)



Slika 2b – Grob inhumiranog pokojnika sa konstrukcijom od tegula (G-65)

zije rake iznosile su 2,35 m x 0,80 m. Kostu nogu i deo karlice zatečeni su *in situ*, dok su delovi lobanje i ostale kosti bile dislocirane usled pljačke. U pravcu stopala (koja nedostaju) nađen je bronzani žižak u obliku desnog stopala sa sandalom.³ Žišci ovog tipa, bilo da su od keramike ili bronzе, izuzetno su retki. Iz Viminacijuma je do sada poznat samo fragmentovani primerak slične lampe od keramike sa lokaliteta Pećine, datovan novcem cara Marka Aurelija (Korać 1995: 216, 2325), uz još dva fragmentovana keramička nalaza sa prostora Gornje Mezije. Jedan potiče iz Singidunuma (Крунић 2005; 2011: 273–275; Krunic 2005: 80–81, sl. 56, Golubović 2000: 91),

² Iskopavanja u organizaciji Arheološkog instituta trajala su od marta do decembra 2016. godine. Rukovodilac istraživanja bila je Bebina Milovanović, a ekipu su činili Ivana Kosanović, Nemanja Mrđić, Ilija Danković, Saša Redžić i Mladen Jovičić.

³ Nalaz će biti posebno analiziran u monografiji Miomira Koraća koja je u pripremi.

dok je drugi iz okoline Vranja (Jovanović 1969). Žišci od bronze u obliku stopala sa sandalom za sada nisu nađeni na prostoru Gornje Mezije, ali su poznati iz Pompeje i Herkulaneuma još iz perioda pre 79. godine (Bailey 1980: 257–258). Bronzani primerci poznati su još iz Vindonise i Nojsa, kao i sa brojnih lokaliteta iz rimskih provincija Italije, Panonije i Donje Mezije (Крунић 2011: 274).

Među grobovima inhumiranih pokojnika dokumentovane su i konstrukcije od opeka, zidane od horizontalno ređanih opeka sa vezivom od zemlje ili maltera, ili u vidu kovčega od nasatično ređanih opeka i tegula. Pokrivač groba je najčešće pravljen od opeka većeg formata (dimenzija 56 x 56 x 8 cm), koje su bile zalivene malterom i često oštećene prilikom pljačke. Među grobovima sa konstrukcijom izdvaja se grob G-65 (sl. 2b), sa pokrivačem od tegula na dve vode. Tegule imaju pečat legije VII *Claudia* (LEGVIICL), s tim što su na jednoj teguli utisnuta dva pečata, dok se na drugoj preko pečata uočava otisak stopala, tj. gvozdених šunegli – zakovica sa obuće. Ispod pokrivača su nađene dislocirane kosti osobe položene na leđa, kao i fragmentovana koštana ukosnica.

Posebno se izdvaja dvojni grob u kome sa biritualnim sahranjivanjem (G-74 i G1-46, sl. 3). U etažnoj kremaciji tipa Mala Kopašnica–Sase II bili su pohranjeni spaljeni ostaci odrasle osobe neodređenog pola sa ostacima fetusa. Starost odrasle individue, ukoliko je bila ženskog pola, procenjena je između 17. i 23. godine, dok je minimalna starost fetusa 16 nedelja. Iznad donjeg



Slika 3 – Dvojni grob inhumiranog i kremiranog pokojnika (G-74 i G1-46)

etaža kremacije inhumirano je dete starosti od 2 do 2,5 godine.⁴ Skelet je po svemu sudeći bio pohranjen u sanduku od drveta, o čemu svedoči osam klinova nađenih oko pokojnika. Među priložima je, osim keramičkih posuda (tri krčaga i lonac), nađen i bronzani novac druge polovine 2. veka. Na dnu gornjeg etaža su nađena četiri gvozdена instrumenta za pisanje (tri stilusa i alatka za ravnanje površine za pisanje), oko kojih su bile nitne od bronzе, i keramički lonac.⁵ Na dnu donjeg etaža nađen je bronzani novac, takođe iz druge polovine 2. veka.

Sve kremacije na istraženom delu nekropole su etažnog tipa (Mala Kopašnica–Sase II). Zidovi i dna etaža su crveno zapečeni. Često su gornji etaži uništeni oranicom. U jednom grobu (G1-36: sl. 4a) je nađena libaciona cev za prinošenje tečne žrtve. Postavljena je po sredini istočnog zida gornjeg etaža i delom zalazi u donji etaž. Sastoji se od dve manje keramičke cevi, dužine



Slika 4a – Grob kremiranog pokojnika i keramička cev za libaciju (G1-36)



Slika 4b – Grob sa konstrukcijom od opeka kremiranog pokojnika (G1-39)

od po 41 cm i prečnika 12 cm. Gornja cev je oštećena radom mehanizacije, dok je donja nađena cela. Na dnu gornjeg etaža, na južnoj strani nađeni su fragmenti keramičkog žiška, lonca i kadi-onice, dok je nekoliko delova istih predmeta nađeno i u donjem etažu. U ovom slučaju verovatno se radi o ritualnom razbijanju posuda. U donjem etažu je nađen bronzani novac cara Trajana, kao i više gvozdenih klinova. Ostaci loše kremiranih kostiju zatečeni su na dnu južnog dela gornjeg i pri dnu donjeg etaža.

Samo je jedan grob, G1-39 (sl. 4b), imao ozidani donji etaž od horizontalno ređanih opeka vezanih blatom. Zidovi gornjeg etaža su crveno zapečeni, debljine 3 cm. Pokrivač groba činile su tri opeke dimenzija 56 x 56 x 8 cm, od kojih, zbog pljačke, središnja nedostaje. Deo pokrivača čine i opeke manjih dimenzija (20 x 20 x 5 cm), kakve su obično korišćene za stubove hipokausta. Bile su poređane na vencu grobne konstrukcije – šest sa severne i osam sa južne strane. Ivice pokrivača bile su zalivene debljim slojem krečnog maltera. Zidovi groba su konstruisani od četiri reda vodoravno položenih opeka manjih dimenzija sa zemljanim vezivom. Kovčeg je sa unutrašnje strane bio zapečen do sivog inteziteta. Dno groba čine četiri cele i jedna fragmentovana

⁴ Antropološku analizu izvršila je Nataša Šarkić, na čemu joj srdačno zahvaljujemo.

⁵ U pripremi je rad u kome će biti detaljno analizirani dvojni grob i priloženi instrumenti za pisanje.

opeka većih dimenzija (56 x 56 x 8 cm). Na dnu gornjeg etaža, uz jugoistočni spoljni zid groba, nađen je fragmentovani keramički pehar, kao i nekoliko celih i fragmentovanih klinova i veoma malo kremiranih kostiju.

Na osnovu grobnih priloga, kao i dokumentovanih grobnih konstrukcija, može se zaključiti da nekropola pripada 2. i prvoj polovini 3. veka. Od priloga, osim uobičajenog grobnog inventara koji podrazumeva keramičke posude (lonce, pehare, krčage) i lampe, mogu se izdvojiti i neki retki nalazi, kao što je pomenuta bronzana lampa u obliku stopala sa sandalom. Od ostalih priloga od metala, bilo je bronzanog novca, oplata, brava, nitni, ključeva i fibula. Među fibulama izdvajaju se jako profilisani primerci sa oprugom na glavi, zatim sa proširenom stopom ukrašenom kružnim ubodima, kolenaste fibule sa šarnirom, kao i lučne sa šarnirom i zadržavanjem na luku.

Rovovi

Istraženi deo nekropole u Ritu presecaju rovovi koji se sa izvesnim devijacijama pružaju u pravcima istok–zapad i sever–jug. Delovi rovova su ispraćeni u šest sondi (S-58, S-71, S-72, S-74, S-75, S-77). Kao što je napomenuto, korišćeni su za sanaciju od vode tla koje je bilo često plavljeno izlivanjem Mlave i Dunava. Vremenom, verovatno u toku sahranjivanja na nekropoli, rovovi su postepeno zapunjavani raznim materijalom sakupljenim prilikom njenog održavanja, odnosno čišćenja, bilo da je to šut (ulomci opeka i tegula, škriljac) ili upotrebni predmeti koji su nakon oštećenja bacani, ili pak ritualno lomljeni prilikom daća.

Postojanje rova u južnoj polovini sonde 58 konstatovano je na osnovu brojnog keramičkog materijala, životinjskih kostiju i sitnih arheoloških nalaza još na relativnoj dubini od 0,35 m. Na dubini od 0,75 m, rov se naglo sužava, da bi se dno jasno definisalo na dubini od 0,95 m. Dno je maksimalne širine 0,60 m. Ispunu rova je činila tamnocrna zemlja sa pomenutim nalazima. Drugi rov se pružao dijagonalno duž sonde 71 i 72, u dužini od 20,60 m (sl. 5). Gornji slojevi su skinuti radom mehanizacije u dubini 0,60–0,70 m za potrebe površinskog kopa Drmno, tako da nije poznata gornja niveleta rova. Širina rova varira



Slika 5 – Rov u sondi 72

između 1,20 i 0,30 m, dok je dno na relativnoj dubini od 1,15 m (uzimajući u obzir i slojeve koji su skinuti mehanizacijom). Ispunu rova činila je tamnomrka zemlja sa sporadičnim ulomcima keramičkih posuda i opeka.

Rov u sondi 75 konstatovan je na relativnoj dubini od 0,80 m i pružao se u dužini od 10 m. Na gornjoj niveleti, rov je maksimalne širine 3 m i postepeno se levkasto sužava pri dnu, tako da je donja niveleta rova širine 0,30–1,50 m. Rov je bio ispunjen tamnomrkom zemljom sa ulomcima opeka, fragmentima keramičkih posuda i životinjskim kostima. Najveća dubina rova, koji se završava u sloju žute, sterilne zemlje sa konkrecijom, iznosi 1,50 m. U taj rov se sa zapadne strane uliva jedan uži rov, pravca jugozapad–severoistok, koji je delom istražen u sondama 71, 72 i 74. U sondi 77 je u dužini od 14,30 m istražen rov čija je širina u gornjoj niveleti između 0,80–1,60 m, dok se pri dnu sužava, i širine je od 0,30 m do 1,40. Dno rova je na maksimalnoj relativnoj dubini od 1,50 m.

Bunari

Na prostoru nekropole su, osim rovova, zabeležena i četiri bunara (5–8). Bunar 5 je istražen u sondi 67. Uočen je na relativnoj dubini od 0,75 m u prečniku od 1,05 m. Na dubini od 1,95 m bilo je moguće precizno razdvojiti tampon-zonu od gline. Debljina tampon-zone iznosi maksimalnih 0,30 m, a unutrašnjost bunara je prečnika 0,85 m. Na dubini od 2,55 m uočeni su i ostaci bureta koje je činilo oplatu bunara u najnižoj zoni. Očuvano je svega šest dasaka u tragovima, maksimalne dužine 0,60 m. Prečnik bunara u ovom delu iznosi 0,75 m. Dno je konstatovano na relativnoj dubini od 3,05 m, i predstavlja prirodni sloj peska. Ispunu bunara je do dubine 2,70 m činila tamnomrka zemlja, a pri dnu sivi pesak. U oba sloja su uočeni ulomci opeka i keramičkih posuda, životinjske kosti i komadi ramskog škrljca.

Prilikom zaglačavanja osnove sonde 72, na dubini od 1,10 m kod jednog njenog ugla konstatovan je ukop koji je delimično zalazio u profil. Prilikom njegovog pražnjenja ustanovljeno je



Slika 6a – Bunar 7 u sondi 73



Slika 6b – Ostaci bureta u bunaru 7

da je reč o bunaru 6. Bunar je ispražnjen do maksimalne relativne dubine od 2,65 m. Ispunu je činila tamnomrka zemlja u kojoj se nailazilo na fragmente opeka i keramičkog posuđa. Bunar 7 (sl. 6a) je uočen u sondi 73, na relativnoj dubini od 0,85 m. Približno je kružne osnove, prečnika 1,15 m do relativne dubine od 2 m, na kojoj se sužava na 0,95 m. U višim zonama su stranice bunara obrušene pa je stoga i prečnik veći. Na relativnoj dubini od 3,20 m prečnik se sužava na 0,80 m, jer je očuvana vodonepropusna tampon-zona od sive gline, debljine 7–17 cm. Od relativne dubine 3,60 m konstatovana je drvena oplata sa unutrašnje strane tampon-zone – bure spušteno u bunar. Otkrivene su 22 daske bureta, očuvane do 0,85 m, dok su se njihovi tragovi uočavali za dodatnih 0,40 m. Daske su širine 7–13,5 cm i debljine do 1 cm. Na visini od 8 cm od donjeg kraja daske uočen je žleb za fiksiranje dna bureta. Oko bureta su ostali i tragovi pruća kojim je bilo povezano (sl. 6b). Dno bunara je uočeno na relativnoj dubini od 4,50 m, u sloju žutog peska, a prečnika je 0,65 m.

Bunar 8 u sondi 77 je uočen na relativnoj dubini od 0,60 m. Prečnik bunara od 1,15 m se prati do relativne dubine od 1,60 m, na kojoj se sužava na 0,95 m. Na relativnoj dubini od 2,70 m prečnik se dodatno sužava na 0,70 m, što je, kao i u slučaju bunara 7, posledica očuvanosti vodonepropusne tampon-zone od sive gline, debljine od 4 do 15 cm. Na dubini od 3,60 m je i u ovom slučaju konstatovana drvena oplata tampon zone u vidu bureta. Daske, ukupno 21, očuvane su najviše do 0,80 m. Njihove širine iznose 5–15 cm, a debljina do 2 cm. I u ovom slučaju je, na 4 cm od njihovog donjeg kraja, konstatovan žleb za fiksiranje dna. Bili su vidljivi tragovi pruća koje je povezivalo delove bureta. Dno bunara je zabeleženo na relativnoj dubini od 4,35 m, prečnika je 0,62 m i nalazi se u sloju žutog peska. Daske iz bunara su pažljivo skinute kako bi se izvršila konzervacija (sl. 7). Opisani bunari se na osnovu hronološki osetljivog materijala (fragmenti keramičkih posuda i novac) mogu datovati u period 2. veka.



Slika 7 – Podizanje dasaka iz bunara 8

Bunar sa dnom formiranim od bureta je u dvorištu antičke vile na ovom lokalitetu konstatovan i prilikom iskopavanja 2014. godine (Redžić *et al.* 2017: 79, nap. 3, sl. 5). Nedavno je detaljnije opisano ukupno 12 ovakvih bunara sa područja Viminacijuma, koji se pre svega dovo-

de u vezu sa potrebama poljoprivrednih domaćinstava, uz ponuđene analogije iz drugih rimskih centara (Danković, Bogdanović 2017: 474–475, sl. 4–5, 7).

Ukopi

Na lokalitetu je dokumentovano još nekoliko ukopa. Na dubini od 1 m u sondi 67 je očišćen ukop nepravilnog oblika koji južnim delom zalazi u sondu 66. Očuvane dimenzije ukopa su 4,60 m x 2,90 m. Ukop se u središnjem delu sužava i dimenzija je 3,15 m x 1,90 m. U tom delu su izdvojene tri manje kružne jame prečnika 1 m, ispunjene tamnijom zemljom. Dno u jamama je na dubini od 1,50 m. Ukop je ispunjen tamnomrkom zemljom sa ulomcima keramičkog posuđa. Izdvojene su tri fragmentovane posude koje mogu da se rekonstruišu – lonac i dva pehara.

U sondi 68 je definisan ukop na dubini od 0,80 m. Ukop je dimenzija 4,80 m x 3 m, maksimalne dubine od 1,30 m. Ispunu čini tamnomrka zemlja sa fragmentima različitih keramičkih posuda (nađen je i ceo pehar od gline beličaste boje) i životinjskim kostima. Među nalazima od metala izdvaja se bronzani novac iz 2. veka, kao i zanimljiva minijaturna posuda – tanjir od olova sa urezanim natpisom apotropejskog karaktera *VTERE* (Kosanović, Milovanović, u štampi). Na dnu ukopa, na dubini 1,30 m, uz južni profil je uočena pravilna kružna površina ispunjena tamnomrkom zemljom. Pražnjenje tog ukopa dubine je oko 0,60 m nije dalo nalaza.

Na relativnoj dubini od 0,80 m ispražnjen je ukop koji zalazi u istočni profil sonde 73. Sonda je u tom delu proširena i istražen je deo ukopa dimenzija 5,05 m x 2,60 m, dok je dno na dubini od 1,50 m. Donja niveleta ukopa je u potpunosti istražena sa zapadne, severne i južne strane, ali se ukop nastavlja prema istoku. Usled nedostatka vremena, nije dokopan u tom pravcu. Ispunu ukopa čini tamnomrka zemlja sa prosljocima pepela i gareži, ulomcima opeke, fragmentima različitih keramičkih i staklenih posuda. Zabeleženi su i razni nalazi od metala (novac, fibule, oplata, klinovi) i koštane igle. Delimično istražen ukop je mogao biti korišćen kao jama za depovanje materijala sa obližnje nekropole. Međutim, nije isključena mogućnost da je predstavljao samo manji deo nekog većeg pozajmišta gline, kakva su bila dokumentovana i ranije (Danković, Petaković 2014: 61). Na osnovu hronološki osetljivog materijala (loše sačuvan novac 2. veka, srebrni novac 2–3. veka, lučna fibula sa šarnirom i zadebljanjem na luku), ukop se opredeljuje u vreme 2–3. veka.

Srednjovekovne peći i stanište

Na lokaciji Rit istraženi su i srednjovekovni objekti. Tako je u sondi 82 na dubini od 1 m očišćen deo srednjovekovne peći kružne osnove, koja je bila kalotasto zasvedena. Veći deo peći, označene kao peć 1, presečen je radom bagera. Sačuvan je deo dna i donji deo jugoistočnog zida peći od crvenozapečene zemlje. Očuvane dimenzije su 0,95 x 0,60 x 0,23 m. Zapečena podnica peći, debljine oko 7 cm, je konstatovana na relativnoj dubini od 1,23 m, dok je zid debljine oko 3 cm. Peć je orijentacije istok–zapad sa devijacijom od 12° ka jugu. Otvor ložišta je bio sa zapadne strane peći. Sa obe strane ložišta bio je postavljen po jedan grubo tesani kamen, pešćar i škriljac, dužine 30 cm, odnosno 20 cm. Ispred ložišta je uočen sloj gareži i pepela. Supstrukciju peći čini sloj sa sitnim komadima krečnjaka i škriljca, debljine oko 15 cm.



Slika 8a – Srednjovekovno stanište i peć br. 2 iz sonde 82

Slika 8b – Srednjovekovna peć br. 3. iz sonde 83

Druga srednjovekovna peć u ovoj sondi, peć 2, je konstatovana na relativnoj dubini od 0,80 m. Građena je u tehničici suhozida od kamena škrljca i sekundarno iskorišćenih komada rimskih opeka. Osnova peći je oblika ćirilicnog slova *П*. Prilikom iskopavanja je ustanovljeno da se konstrukcija peći obrušila i zatrpala njen otvor. Otvor ložišta širine oko 0,40 m se nalazio sa severne strane, dok je peć orijentisana sever–jug, bez devijacije. Spoljne dimenzije peći su 1,35 m x 1 m, a unutrašnje 1,05 m x 0,40 m. Peć je sačuvana je u visini od 0,45 m. Dno peći je delimično crveno zapečeno i površine je 0,40 m x 0,33 m. Dosegnuto je na relativnoj dubini od 1,25 m, a iznad samog dna se naišlo na sloj pepela i gareži sa nekoliko fragmenata srednjovekovne grnčarije. Prilikom razgradnje peći nađena su tri fragmentovana žrvnja i brus od škrljca. U jugoistočnom delu sonde 82 ispražnjen je ukop 2 – poluzemunica koja je imala funkciju srednjovekovnog staništa. Ukop poluzemunice, dimenzija 3,55 m x 3,30 m, je uočen na dubini od 0,80 m. Jugoistočnim i južnim delom kuća je zalazila u profile sonde. Ukop je bio ispunjen tamnomrkom zemljom sa ulomcima srednjovekovne keramike. Dno ukopa je začišćeno na relativnoj dubini od 1,20 m. Uz jugoistočni profil je istražena peć 2 (sl. 8a) koja je, kao se pokazalo, pripadala srednjovekovnoj kući.

Konačno, u jugozapadnom proširenju sonde 83 istražena je još jedna srednjovekovna peć sa osnovom u obliku ćirilicnog slova *П*, zidana od škrljca u tehničici suhozida (sl. 8b). Peć je konstatovana na relativnoj dubini od 0,40 m i sačuvana je u visini od 0,35 m. Spoljne dimenzije peći su 1,50 m x 1,45 m, dok njena unutrašnjost zaprema površinu od 1,13 m x 0,75 m. Zidovi peći su širine oko 0,35 m. Na dubini od 0,75 m je sačuvan deo crvenozapečenog dna, dimenzija 0,60 m x 0,60 m. Ložište peći je bilo na južnoj strani, gde je sačuvan jedan vertikalno postavljen kamen škrljac. Istražene srednjovekovne celine se datuju u 9. vek.⁶

⁶ Datovanje je izvršeno na osnovu skromnog keramičkog materijala čiju je analizu izvršila Vesna Bikić, na čemu joj srdačno zahvaljujemo.

* * *

Zaštitna arheološka istraživanja izvedena na lokalitetu Rit tokom 2016. godine donela su nova saznanja o biritualnom sahranjivanju iz doba antike, pri čemu se posebno ističe grob G-74/G1-46 u kome su primenjene obe funerarne prakse. Spomenuti su i pojedini nesvakidašnji grobni prilozi, kao što su gvozdeni instrumenti za pisanje iz ove celine ili bronzani žižak u obliku stopala sa sandalom iz groba G-62. Značajan rezultat radova predstavlja i dokumentovanje rovova za sanaciju tla od vode sa plavnog područja, dok nalaz čak četiri bunara predstavlja prilog proučavanju vodosnabdevanja neposredne okoline Viminacijuma. Naposljetku, prilikom radova 2016. godine na ovoj lokaciji je potvrđeno i naseljavanje iz vremena ranog srednjeg veka.

Bibliografija:

Bailey 1980 – D. M. Bailey, *A Catalogue of the Lamps in the British Museum, II: Roman Lamps Made in Italy*, London 1980.

Danković, Bogdanović 2017 – I. Danković, A. Bogdanović, Contribution to the knowledge of Viminacium's water supply, in: S. Forțiu (ed.), *Arheovest V 1. In honorem Doina Benea. Interdisciplinaritate în Arheologie și Istorie, Timișoara, 25 noiembrie 2017*, Szeged 2017, 469–481.

Danković, Petaković 2014 – I. Danković, S. Petaković, Istraživanja na lokalitetu Rit (Viminacijum), u: D. Antonović (ur.), *Arheologija u Srbiji. Projekti Arheološkog instituta u 2013. godini*, Beograd 2014, 60–63.

Голубовић 2000 – С. Голубовић, Обућа из триконхалне гробнице из Виминацијума, *Viminacium* 11, 2000, 83–100.

Јовановић 1969 – М. Јовановић, Један прилог проучавању античких жижака, *Врањски гласник* 5, 1969, 17–26.

Кораћ 1995 – М. Кораћ, *Žišci sa teritorije Viminacijuma*, doktorska teza, Filozofski fakultet, Beograd 1995.

Kosanović, Milovanović, u štampi – I. Kosanović, B. Milovanović, Inscriptions of „Good Luck“ on Roman objects from Viminacium, *Ephemeris Napocensis* XXVII, 2017, u štampi.

Krunić 2005 – Pregled antičkih svetiljki Singidunuma, *Singidunum* 4, 2005, 45–104.

Крунић 2005 – Светиљке у облику стопала: симбол Сераписа, *Гласник Српској археолошкој друштва* 23, 2005, 289–296.

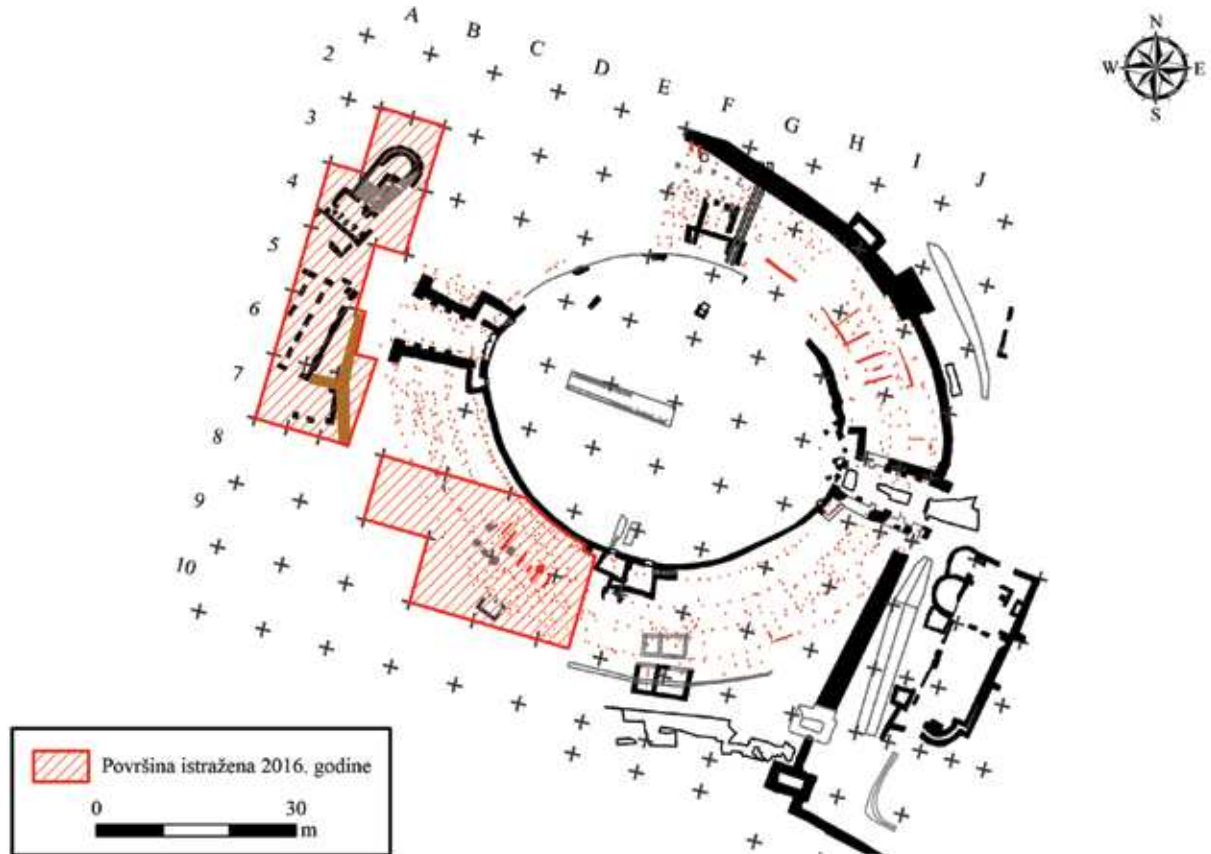
Крунић 2011 – С. Крунић, *Античке светиљке из Музеја трага Београда и начини илуминације у Сингидунуму од I до средине V века*, Београд 2011.

Mikić et al. 2006 – М. Mikić, V. Stojanović, N. Mrđić, Primena gradiometra za potrebe zaštitnih arheoloških istraživanja Viminacijuma-lokalitet Rit, *Arheologija i prirodne nauke* 2, 2006, 21–26.

Milovanović et al. 2017 – B. Milovanović, S. Redžić, M. Jovičić, Arheološka istraživanja na lokalitetu Rit (Viminacijum) u 2015. godini, u: I. Bugarski, N. Gavrilović Vitas, V. Filipović (ur.), *Arheologija u Srbiji. Projekti Arheološkog instituta u 2015. godini*, Beograd 2017, 71–76.

Redžić et al. 2012 – S. Redžić, M. Jovičić, I. Danković, Dve novoistražene vile rustike sa Viminacijuma – istraživanja na lokalitetima Nad Klepečkom i Rit u toku 2011/2012. godine, u: D. Antonović, S. Golubović, V. Bikić (ur.), *Arheologija u Srbiji. Projekti Arheološkog instituta u 2012. godini*, Beograd 2012, 66–70.

Redžić et al. 2017 – S. Redžić, M. Jovičić, I. Danković, Arheološka istraživanja na lokalitetu Rit (Viminacijum) u 2014. godini, u: I. Bugarski, N. Gavrilović Vitas, V. Filipović (ur.), *Arheologija u Srbiji. Projekti Arheološkog instituta u 2014. godini*, Beograd 2017, 77–86.



Slika 1 – Viminacijumski amfiteatar, površina istražena 2016. godine